

Sametový rozvod

„My, demokraticky zvolená Slovenská národná rada, slávnostne vyhlasujeme, že tisícročné úsilie slovenského národa o svojbytnosť sa naplnilo.“

(DEKLARACE SNR O SVRCHOVANOSTI SLOVENSKE REPUBLIKY, 1992)

Demokratizace politického systému otevřela prostor pro svobodnou diskuzi o moderních československých dějinách, která u části slovenského obyvatelstva vzbudila pozitivní reminiscenci na období existence samostatného slovenského státu (1939–1945). To se negativně projevilo při parlamentní debatě ve Federálním shromáždění na jaře 1990, která v souvislosti s návrhem na změnu názvu státu (tzv. pomlčková válka) devastovala po několik týdnů v přímém televizním přenosu jen obtížně se rodící politickou kulturu mladé demokracie. Československá televize přenášela na jaře 1990 hodiny jednání FS, při nichž si před žasnoucími televizními diváky čeští a slovenští poslanci v zápalu boje za nový název státu vyčítali snad všechny problémy a konflikty, k nimž došlo v průběhu více než sedmdesátileté společné historie. Spor o název státu byl po několika měsících vyřešen schválením nového názvu státu: Česká a Slovenská Federativní Republika.

Téměř neustálé kompetenční spory mezi federací a národními republikami stále více posilovaly odstředivé tendence české, resp. slovenské politické elity. V zájmu zmírnění napětí se do probíhajících jednání mezi českými a slovenskými politiky pokusil zasáhnout prezident republiky Václav Havel, avšak zvolená řešení nebyla účinná. Tak tomu bylo v případě Havlem prosazeného zřízení Ústavního soudu ČSFR, který měl sice kompetence řešit spory mezi federací a republikami, ale v praxi měl málo času na zahájení práce a vymezení své pozice v ústavním systému. Stejně tak Havlem prosazované referendum o zachování federace nakonec nemohlo být realizováno pro neschopnost a neochotu poslanců shodnout se na znění otázky, jež měla být občanům v lidovém hlasování položena. Na podzim 1991 se veřejným projevem obrátil na veřejnost ve snaze zmobilizovat ji k protestním akcím (formou demonstrací a petice) za prosazení svých legislativních návrhů, které směřovaly k posílení pravomocí prezidenta. Požadoval, aby prezident mohl sám vyhlášovat referendum, rozpustit FS a v době do jeho nového zvolení vydávat prezidentské dekrety. Přestože pro své požadavky získal veřejně deklarovanou podporu (zejména) české veřejnosti, ukázalo se, že tyto nestandardní

prostředky prosazování politických cílů v prostředí stabilizujících se legitimně a demokraticky zvolených ústavních institucí (zejména parlamentu) fungovat nemohou. Poslanci FS vnímali Havlovu iniciativu jako pokus o oslabení pravomocí parlamentu a všechny jeho návrhy zamítli.

Zkrácené dvouleté volební období federálního a národních parlamentů skončilo druhými svobodnými volbami. Ty se konaly 5.–6. června 1992. Ústředními tématy volební kampaně byla ekonomická reforma a stále problematičtější vyjednávání o státoprávním uspořádání společného federativního státu. Více než polovina voličů bývalého OF odevzdala své hlasy ODS vedené V. Klausem, která se prezentovala jako garant pokračování ekonomické reformy. Na Slovensku zvítězilo Mečiarovo HZDS, které se vymezilo proti Klausově prosazované variantě ekonomické reformy (kterou Mečiar označoval za nevýhodnou pro Slovensko) a kritizovalo slovenskou vládu Jána Čarnogurského pro její údajně profederální politiku.

Okamžikem zveřejnění volebních výsledků bylo jasné, že o složení federální vlády, a tedy i osudu společného státu, budou rozhodovat dvě ideově protichůdné formace: ODS a HZDS. Česká vláda sice prezentovala svou ochotu zachovat federaci, ovšem s tím, že se musí jednat o funkční projekt s klíčovými pravomocemi v rukou federální vlády. Mečiar ovšem nemohl a nechtěl přistoupit na pokračování existence silného federálního státu, neboť by to do značné míry znamenalo ústupek z předvolební agendy HZDS. Tento zásadní střet protichůdných pohledů na společnou budoucnost vedl nakonec k relativně rychlé dohodě o rozdělení státu.

Pro snadnou realizaci vzájemné dohody vytvořily počátkem července 1992 obě hlavní politické strany (ODS a HZDS) federální vládu, již předsedal dosud méně známý představitel ODS Jan Stráský, byla složena pouze z deseti ministrů. Oba lídři vítězných politických sil ve vládě chyběli. V průběhu léta 1992 byla postupně uzavřena jednání o všech politických, technických, finančních, sociálních, ekonomických, vojenských a zahraničněpolitických aspektech zániku Československa a bylo stanoveno konečné datum zániku Československa – 31. prosinec 1992.

Přes zdánlivě jednotný pohled se v průběhu léta a podzimu objevilo několik komplikací, které signalizovaly, že deklarovaná jednota není sdílena všemi aktéry. Česká parlamentní opozice vystupovala proti rozpadu společného státu a požadovala vypsání referenda o této otázce. Představitelé HZDS nebyli jednotní v otázce prosazování rychlého osamostatnění Slovenska, mnozí z nich se obávali chaosu v důsledku nepřipravenosti slovenské administrativy. Uvažovali proto spíše o možnosti přetransformovat federální strukturu státu v sice společné, ale volnější vojensko-ekonomické společenství. Už v polovině července 1992 rezignoval na svůj mandát federální prezident Václav Havel, a to na protest proti přijetí Deklarace o svrchovanosti Slovenska (17. července 1992), ve které SNR deklarovala „svrchovanost Slovenské republiky jako základ suverénního státu slovenského národa“.

Nicméně Ústava Slovenské republiky byla v SNR přijata 1. září 1992 již jako plnohodnotná ústava samostatného státu. Spory mezi českou a slovenskou reprezentací vyvrcholily 1. října 1992 nepřijetím ústavního zákona o zániku federace. Zákon musel být předlo-

žen znovu a byl schválen až 25. listopadu 1992. Společný stát zanikl 31. prosince 1992.

Relativně poklidný průběh zániku společného státu byl posléze dáván v Evropě i ve světě za vzor kultivovaného rozdělení. Rozpad Československa však nenacházel podporu většiny obyvatel, a to ani v české, ani ve slovenské části. Nebyl projevem emancipačních snah slovenského, a tím méně českého národa, ale spíše důsledkem nezvládnutí povolební krize tehdejšími českými a slovenskými politiky. U obou národů převažoval nad rozpadem státu smutek, lítost a obavy z následného vývoje.